

Stockholm,
2026-03-20

Remissvar av Utkast till lagrådsremiss: Elektronisk övervakning – ett verktyg för socialtjänsten till skydd för barn och unga

SOS Barnbyar

Inledning

SOS Barnbyar inkommer med synpunkter på utkast till lagrådsremiss - Elektronisk övervakning - ett verktyg för socialtjänsten till skydd för barn och unga.

SOS Barnbyar arbetar med och för barn, unga samt deras familjer före, under och efter placering i samhällsvård. En central del av vår verksamhet är att stärka delaktighet samt egenmakt hos barn och unga. SOS Barnbyar yttrar sig utifrån det arbetet liksom utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter.

SOS Barnbyars Ungdomsråd – remissvar för "En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas" Ds 2024:30

SOS Barnbyars Ungdomsråd består av unga individer i åldern 16 till 25 år som är eller har varit inskrivna i någon av våra nationella program och som vill vara med och påverka, både i organisationens egen verksamhet, men även i frågor som rör målgruppen i stort i samhället. Flera av Ungdomsrådets medlemmar har erfarenhet av att ha varit placerade i samhällsvård.

SOS Barnbyars Ungdomsråds åsikter kring utredningen

Notering: Ungdomsrådets uppfattning i vissa av frågorna skiljer sig åt och vi kommer därför i förekommande fall redogöra för båda ståndpunkterna.

Inledning

Ungdomsrådet tycker att ungdomar har ett eget ansvar, men det krävs också att samhället ger rätt stöd. Målet ska vara att hjälpa ungdomar att förstå sina handlingar och bli bättre människor, inte att stämpla dem eller isolera dem ytterligare.

Ungdomsrådet betonar vikten av att samarbeta med vårdnadshavare för att hitta lösningar och skapa en tryggare och bättre framtid för barn.

Ungdomsrådet vill skicka ett tydligt budskap till politiker: **Lyssna på barnen och stötta föräldrar och familjer**. Alla barn är olika, och stödet måste anpassas efter deras behov och förutsättningar. Ungdomsrådet beskriver det som att barn är som träd – de behöver vattnas och vårdas för att kunna växa och bli starka, precis som andra träd i skogen.

Elektronisk övervakning

Delar av Ungdomsrådet tycker att fotboja upplevs som en ökad kontroll av barn snarare än stöd och förebyggande insatser, särskilt för unga personer. Det kan vara lämpligt för de som begått allvarliga brott, men inte för ungdomar generellt.

Ungdomsrådet menar att det är viktigt att ungdomar får en andra chans och att olika metoder testas innan tvång används. Det är viktigt att ungdomen själv får insikt och kan bli en bättre människa.

Fotboja kan ge negativa sociala konsekvenser. Det kan leda till isolering och stigma, där andra ungdomar kanske undviker en person med fotboja eller stämplar den som *'kriminell'*, *'farlig'* eller *'golare'*. Detta påverkar umgänget och kan göra det svårare att bryta med negativa miljöer. Det finns också en risk för självuppfyllande profetior: om samhället behandlar någon som kriminell, är det lättare att identifiera sig med den rollen och fortsätta på den vägen. Unga som mår dåligt är inte per automatik kriminella och de som är kriminella är inte mindre värda som människor.

Ungdomsrådet tycker det är djupt oroande att repressiva åtgärder så lätt föreslås som lösningar på komplexa sociala problem. Vi måste ha ett system som bygger på tillit, stöd och inkludering, inte rädsla och straff. Ungdomsrådet tycker även att det är viktigare att förstå varför ungdomar hamnar i kriminalitet och varför de mår dåligt, än att sätta in övervakning direkt. De föreslår att samhället borde prioritera andra typer av hjälp, som psykologsamtal, terapi eller KBT, för att jobba med de underliggande problemen. Samarbeten med föräldrar, socialtjänsten och lokala aktörer i området kan också göra stor skillnad. Att ha koll på området och stötta ungdomar känns mer rimligt än att använda fotboja som standardlösning.

Andra delar av ungdomsrådet tycker att det för vissa ungdomar kan vara bra att ha tydliga tider att förhålla sig till, särskilt om föräldrarna inte lyckas sätta gränser själva. Ibland kan det kanske hjälpa om en mer auktoritär person, som socialtjänsten eller en annan vuxen, sätter upp regler. Samtidigt tycker ungdomsrådet att det beror mycket på ungdomens situation, familjeförhållanden, vårdnadshavaren och hemsituation. Unga formas mycket av sitt umgänge och kan bli påverkade av de

personer som är nära. Att ha koll på barnet, som att veta var det är och vad det gör, minskar risken för att de hamnar i fel kretsar eller dras till kriminalitet. Därför kan utgångsförbud i vissa fall vara ett sätt att skydda ungdomar från negativa miljöer.

SOS Barnbyars ställningstagande

SOS Barnbyar avstyrker lagrådsremissen i sin helhet.

Samlad bedömning

Förslaget innebär att en åtgärd som i svensk rätt huvudsakligen används i straffrättsliga sammanhang förs in i socialtjänstens förebyggande arbete: elektronisk övervakning kopplad till en särskild föreskrift om att barnet eller den unge ska uppehålla sig i bostaden eller annan plats som kan likställas med bostad under vissa tider. Utkastet innebär att förvaltningsrätten, efter ansökan av socialnämnden, ska kunna besluta om elektronisk övervakning när det finns konkreta omständigheter som talar för att barnet eller den unge inte kommer att följa föreskriften och övervakningen behövs för att förhindra eller förebygga brottslig verksamhet. Det föreslås också en nedre åldersgräns på 13 år, att beslut ska gälla omedelbart, att de kan ges i tre månader i taget utan övre sammanlagd tidsgräns samt att Statens institutionsstyrelse ska ansvara för verkställigheten.

SOS Barnbyar bedömer att detta innebär en principiell förskjutning av socialtjänstens uppdrag från stöd, vård och relationsbaserade insatser till ett system där kontroll och övervakning får en mer framträdande roll. Flera remissinstanser i den tidigare beredningen har också pekat på att elektronisk övervakning innebär ett mycket ingripande integritetsintrång och att proportionalitet, ändamålsenlighet och rättssäkerhet inte är tillräckligt belysta i underlaget. Den bedömningen framstår fortfarande som välgrundad.

Det är samtidigt positivt att utkastet innehåller vissa förstärkningar jämfört med den tidigare promemorians ordning. Det gäller särskilt att frågan ska prövas av domstol som första instans, att proportionalitetsbedömningen lyfts tydligare och att uppgifter från övervakningen ska bevaras under begränsad tid. Dessa förändringar stärker rättssäkerheten, men de förändrar inte den samlade bedömningen att åtgärden, särskilt i den aktuella målgruppen och med den föreslagna åldersgränsen, inte är visad som nödvändig, ändamålsenlig eller proportionerlig.

Otydliga rekvisit och risk för godtyckliga bedömningar

Förslaget bygger på två centrala rekvisit: dels att det på grund av konkreta omständigheter finns skäl att anta att barnet eller den unge inte kommer att följa den särskilda föreskriften, dels att elektronisk övervakning behövs för att förhindra eller förebygga att barnet eller den unge involveras i eller ägnar sig åt brottslig verksamhet. SOS Barnbyar anser att rekvisiten är alltför öppna. Kombinationen av att förhindra och

förebygga ger ett brett tolkningsutrymme och riskerar att leda till skillnader i tillämpning mellan kommuner och domstolar. Förslaget bygger dessutom på bedömningar av framtida beteende, vilket i sig är osäkert och ställer särskilt höga krav på precision i lagstiftningen.

Den invändningen stöds av forskning om riskbedömningar och standardiserade bedömningsmetoder i socialtjänstens arbete med barn och unga. SBU beskriver att utredningar inom den sociala barn- och ungdomsvården är ett komplext arbete och att bedömningsstöd måste användas med stor försiktighet och som komplement till professionell prövning, inte som enkla verktyg för säkra prognoser. När lagstiftning samtidigt använder öppna riskrequisit ökar risken för selektiv och ojämlig tillämpning.

Elektronisk övervakning hör inte hemma i socialtjänstens förebyggande arbete

Elektronisk övervakning används i dag främst inom kriminalvården och påföljdssystemet för personer som har begått brott. Att använda motsvarande teknik inom socialtjänstens förebyggande arbete mot barn som inte är dömda för brott innebär därför en tydlig normförskjutning. Det är särskilt problematiskt eftersom socialtjänstens arbete traditionellt vilar på stöd, vård, motiverande arbete och relationer till trygga vuxna, inte på kontrollteknik som förknippas med verkställighet av straff.

Forskningen ger inte heller stöd för att elektronisk övervakning i den föreslagna användningen är ett effektivt brottsförebyggande verktyg. En systematisk forskningsöversikt visar att elektronisk övervakning ibland kan ha positiva effekter när den används som alternativ till fängelse för dömda personer, men resultaten är överlag blandade och starkt beroende av sammanhang, målgrupp och genomförande. Den forskningen kan därför inte utan vidare överföras till barn i socialtjänstens förebyggande arbete.

SBU:s systematiska översikt om öppenvårdsinsatser för att förebygga ungdomars återfall i brott visar dessutom att det inte går att avgöra vilka specifika psykosociala öppenvårdsinsatser som är mer effektiva än de jämförda alternativen när det gäller återfall i brott, och att tillförlitligheten i evidensen är mycket låg. Det talar för försiktighet även i fråga om nya och mer ingripande kontrollåtgärder. Utvecklingsbehoven inom socialtjänsten bör i första hand mötas genom stärkt tillgång till och kvalitet i stödinsatser, snarare än genom införande av en ny kontrollåtgärd med svagt evidensstöd i målgruppen.

Barnkonventionen, grundläggande rättigheter och proportionalitet

Förslaget väcker frågor i förhållande till barnkonventionen. Särskilt relevanta är artikel 3 om barnets bästa, artikel 12 om barns rätt att komma till tals, artikel 16 om skydd mot godtyckliga ingrepp i privatlivet och artikel 31 om barns rätt till vila, fritid, lek och deltagande i kulturliv. Barnkonventionen utgår från att barn har egna rättigheter och att deras utveckling, delaktighet och värdighet ska respekteras i alla åtgärder som rör dem. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 understryker att barnets bästa måste

bedömas konkret och individuellt och att särskilt ingripande åtgärder kräver en tydlig och dokumenterad barnrättslig analys.

Elektronisk övervakning enligt förslaget är kopplad till en särskild föreskrift om att barnet eller den unge ska vistas i bostaden eller annan likställd plats under vissa tider. Det innebär inte bara ett intrång i den personliga integriteten utan också en faktisk begränsning av rörelsefriheten. När en så ingripande åtgärd riktas mot barn som inte har dömts för brott måste proportionalitetskraven ställas mycket högt. Regeringsformen skyddar mot betydande intrång i den personliga integriteten och skyddar rörelsefriheten, och sådana inskränkningar måste vara tydligt motiverade, nödvändiga och proportionerliga. Här saknas enligt SOS Barnbyars mening ett tillräckligt starkt underlag för att göra den bedömningen.

Det bör också understrykas att elektronisk övervakning, i kombination med föreskrift om vistelse i hemmet under vissa tider, inte bara påverkar det enskilda barnet utan även familjelivet och närstående. När ett barn åläggs att vistas i hemmet under stora delar av dygnet påverkar det hela familjens vardag, rörelsefrihet och sociala liv. Den dimensionen är otillräckligt utvecklad i lagrådsremissen.

13-årsgränsen är särskilt problematisk

Lagrådsremissen föreslår att elektronisk övervakning ska kunna beslutas för barn från 13 års ålder. SOS Barnbyar anser att detta är särskilt problematiskt. Barn i denna ålder befinner sig i en central utvecklingsfas där autonomi, kamratrelationer, delaktighet i fritidsaktiviteter och gradvis självständighet är avgörande för utvecklingen. Barnkonventionens skydd för barnets bästa och barns rätt till fritid och socialt deltagande blir därför särskilt relevanta just här.

Ju yngre barnet är, desto starkare måste skälen vara för en åtgärd som begränsar rörelsefrihet, fritid, vardagsliv och möjlighet till social utveckling. Utkastet redovisar inte ett tillräckligt starkt kunskapsunderlag för varför just barn från 13 års ålder ska kunna omfattas av en så ingripande ordning, och det saknas en tillräckligt utvecklad analys av vad detta innebär ur ett utvecklingspsykologiskt och barnrättsligt perspektiv.

Mot bakgrund av barnkonventionen och den starka betoningen på barnets bästa hade en tydligare barnkonsekvensanalys varit nödvändig. SKR lyfter också fram barnkonsekvensanalys som ett centralt verktyg för att uppfylla intentionerna i nya socialtjänstlagen och barnkonventionen.

Barns och ungas perspektiv

De synpunkter som SOS Barnbyars Ungdomsråd tidigare har lyft förstärker denna bild. Ungdomsrådet beskriver att åtgärder som elektronisk övervakning riskerar att uppfattas som kontroll snarare än stöd. Flera lyfter en risk för stigmatisering och isolering, där unga som bär övervakningsutrustning kan känna att de betraktas som kriminella eller farliga av sin omgivning. De betonar också vikten av att förstå varför unga hamnar i

kriminalitet eller mår dåligt och att samhällets insatser i första hand bör fokusera på stöd, behandling och relationer till trygga vuxna.

Samtidigt har Ungdomsrådet också uttryckt att tydliga ramar ibland kan vara hjälpsamma när vuxna omkring barnet inte lyckas sätta gränser. Det är en viktig synpunkt. Den talar dock inte för elektronisk övervakning som sådan, utan för behovet av tydliga, stödjande och relationella insatser. Just detta är också kärnan i SOS Barnbyars invändning: att behovet av struktur och trygghet inte bör mötas med en åtgärd som i första hand bygger på kontrollteknik.

Offentligt biträde och andra rättssäkerhetsinslag

Det är positivt att förslaget innehåller en rätt till offentligt biträde i mål om elektronisk övervakning.

Samtidigt är det inte tillräckligt att offentligt biträde bara ska förordnas när behov anses finnas eller när barnet, den unge eller vårdnadshavaren uttrycker en vilja att överklaga. I denna typ av ärenden bör offentligt biträde som huvudregel förordnas automatiskt. Det kan inte förutsättas att barn eller vårdnadshavare känner till sina rättigheter eller själva förstår när de behöver juridiskt stöd. Det bör också finnas en tydlig informationsskyldighet för socialnämnden, inklusive krav på dokumentation av att barnet och vårdnadshavarna har informerats om sina rättigheter.

Rättssäkerhet, omedelbar verkställighet och överklagande

SOS Barnbyar välkomnar att utkastet föreslår domstolsprövning som första instans. Det är en tydlig förstärkning jämfört med den tidigare ordningen i Ds 2024:30, som utgick från socialnämndsbeslut som första instans. Det är viktiga förbättringar ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Samtidigt kvarstår flera betydande rättssäkerhetsproblem. För det första föreslås att rättens beslut ska gälla omedelbart, om inte rätten bestämmer annat. För det andra föreslås att elektronisk övervakning kan beslutas i upp till tre månader i taget utan någon gräns för hur länge övervakning sammanlagt får pågå. I praktiken innebär detta en risk för långvariga kontrollåtgärder där enskilda barn kan leva under återkommande eller sammanhängande övervakning utan tydlig borte gräns.

Verkställigheten hos SiS och polisens roll

Lagrådsremissen föreslår att SiS ska ansvara för verkställigheten av elektronisk övervakning. Samtidigt framgår det att myndigheten nyligen fått i uppdrag att utreda eller förbereda de praktiska förutsättningarna för elektronisk övervakning av barn och unga, vilket understryker att systemet inte redan finns på plats. Regeringen har dessutom själv pekat på att användning av elektronisk övervakning av barn och unga medför utmaningar när det gäller utrustning, teknik, upphandling och organisation.

Det är problematiskt att lägga ytterligare ett integritetskänsligt uppdrag på en myndighet som redan står inför betydande utmaningar. IVO:s tillsyn visar fortsatta och återkommande brister i verksamheter som rör barn och unga, både inom SiS och inom den sociala barn- och ungdomsvården mer generellt. Det stärker invändningen att genomförbarhet och rättssäkerhet inte är tillräckligt utredda.

Därtill väcker den roll som polisens har, invändningar. Förslaget innebär att Polismyndigheten ska kunna hjälpa till vid montering och borttagande av utrustning och i vissa situationer även kunna omhänderta barnet tillfälligt för att föra det tillbaka till bostaden eller annan anvisad plats. Det förstärker åtgärdens straffrättsliga prägel och riskerar att bidra till stigmatisering.

Integritetsrisker, positionering och gallring

Förslaget anger att om tekniken möjliggör positionering ska SiS säkerställa att inga uppgifter om barnets eller den unges position utanför bostaden eller annan anvisad plats tas fram. Även om detta är en avgränsning i lagtexten väcker det frågor om hur detta ska säkerställas i praktiken. När teknik överhuvudtaget möjliggör positionering uppkommer integritetsrisker redan på systemnivå. Det behöver därför tydliggöras vilka tekniska lösningar som överhuvudtaget får användas och hur det ska säkerställas att uppgifter inte registreras, lagras eller blir tillgängliga utanför lagens syfte.

Detsamma gäller gallring. Om uppgifter från övervakningen bara får bevaras under en begränsad tid måste det klargöras vem som ansvarar för att uppgifterna faktiskt gallras och förstörs och hur detta ska följas upp. Förslaget kräver en tydlig ansvarsfördelning, teknisk styrning och kontroll.

Socialtjänstens förutsättningar och risken att beslut kvarstår längre än nödvändigt

Förslaget ställer höga krav på socialtjänstens organisation. Socialnämnden ska göra omfattande proportionalitetsbedömningar, ansöka hos domstol, följa upp åtgärden löpande och besluta om upphörande när förutsättningarna förändras. Samtidigt är hög arbetsbelastning och kompetensförsörjningsproblem redan i dag väl dokumenterade utmaningar i socialtjänsten. IVO har visat återkommande brister i handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga, och SKR beskriver stora kompetensutmaningar inom socialtjänsten.

Det finns därför en reell risk att elektronisk övervakning i praktiken kvarstår längre än nödvändigt eftersom uppföljning och omprövning inte prioriteras i en pressad organisation. Den risken förstärks av att förslaget innebär att beslut ska kunna gälla omedelbart och att det saknas en tydlig total tidsgräns för hur länge elektronisk övervakning sammanlagt får pågå.

Om lagförslaget ändå genomförs – nödvändiga förstärkningar

Om lagstiftaren går vidare trots de invändningar som framförts bör flera förändringar övervägas för att minska intrång, stärka rättssäkerhet och förbättra proportionaliteten.

En högre åldersgräns bör övervägas. Att införa elektronisk övervakning från 13 år innebär en långtgående normförskjutning och riskerar att begränsa barns utvecklingsarenor i tidig adolescens.

Det bör också införas en sammanlagd borte tidsgräns och tätare domstolsprövning. Att tillåta tre månader i taget utan total gräns ökar risken för långvariga kontrollregimer.

Offentligt biträde bör som huvudregel alltid förordnas för barnet samt, vid behov, separat för vårdnadshavare. Muntlig förhandling bör vara utgångspunkt i mål om elektronisk övervakning, om inte barnet motsätter sig detta eller det är uppenbart obehövt.

Tekniska och organisatoriska integritetsskydd behöver preciseras, med tydliga krav på vald teknik, oberoende säkerhetsgranskning och en klar ansvarskedja för gallring och förstöring.

Polisens medverkan bör begränsas ytterligare och förenas med skärpta rekvisit, dokumenterad nödvändighet och uppföljning.

Slutligen bör det införas krav på systematisk uppföljning och oberoende utvärdering av faktiska effekter, inklusive påverkan på skolnärvaro, psykisk hälsa, tillit till socialtjänsten och likvärdighet mellan kommuner. Detta är särskilt motiverat när evidensläget för målgruppen är osäkert.

Samlad bedömning

SOS Barnbyar anser sammantaget att förslaget:

- innebär ett betydande intrång i barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter,
- riskerar att stigmatisera barn och unga,
- saknar tillräckligt vetenskapligt stöd i den föreslagna målgruppen,
- innebär en principiellt problematisk förskjutning av socialtjänstens uppdrag,
- och riskerar att försvaga tilliten till socialtjänsten.

SOS Barnbyar bedömer därför att förslaget inte är ett ändamålsenligt eller proportionerligt verktyg för att förebygga kriminalitet bland barn och unga.

Mot denna bakgrund avstyrker SOS Barnbyar lagrådsremissen i sin helhet.

Petra Nyberg

Biträdande generalsekreterare, SOS Barnbyar